

دانشگاه کاشان

دانشکده علوم انسانی
گروه آموزشی معارف اسلامی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته نهج البلاغه

عنوان:

**تجلی نهج البلاغه و دیگر موارث علوی در بوستان سعدی با تکیه بر
جنبه‌های اخلاقی و تربیتی**

استاد راهنما:

دکتر عبدالله موحدی محب

استاد مشاور:

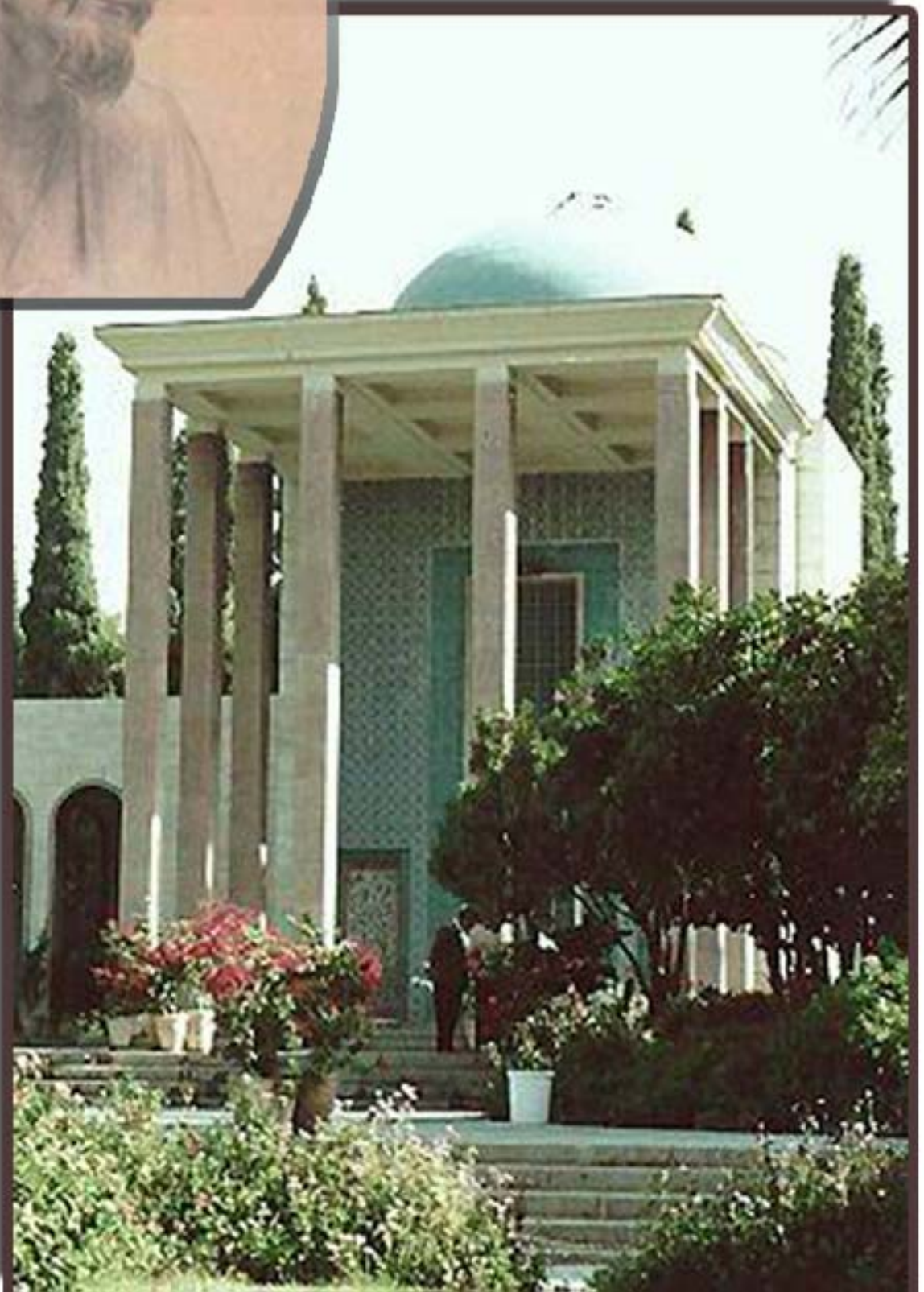
دکتر حمیدرضا فهیمی تبار

به وسیله:

زهره السادات میرکاظمی اسفرجانی

زمستان ۱۳۹۰

الله
الرحمن الرحيم

دانشگاه کاشان
دانشکده علوم انسانی

بسمه تعالی

تاریخ:
شماره:
پوست:

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

نام و نام خانوادگی دانشجو: زهره السادات میرکازمی شماره دانشجویی: ۸۸۱۲۵۷۰۰۰۷

رشته: نهج البلاغه دانشکده علوم انسانی

عنوان پایان نامه: تجلی نهج البلاغه و دیگر موارث علوی در بوستان سعدی با تکیه بر جنبه های اخلاقی تربیتی

تعداد واحد پایان نامه: ۴ تاریخ دفاع ۱۳۹۰/۱۱/۲۳

این پایان نامه به مدیریت تحصیلات تکمیلی به منظور بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد ارائه می گردد. دفاع از پایان نامه در تاریخ ۹۰/۱۱/۲۳ مورد تأیید و ارزیابی اعضای هیأت داوران قرار گرفت و با نمره ^{به عدد} ۱۹۱۲ و ^{به حروف} نوزده و یک و با درجه عالی به تصویب رسید.
اعضای هیأت داوران:

عنوان	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
۱. استاد راهنما	دکتر عبدالله موحدی محب	استادیار	
۲. استاد مشاور	دکتر حمید رضا فهیمی تبار	استادیار	
۳. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر عباسعلی فراهتی	استادیار	
۴. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر عباس اقبالی	دانشیار	
۵. نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر علی اکبر عباسیان	استادیار	

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

آدرس: کاشان - بلوار قطب راوندی

کد پستی: ۵۱۱۶۷ - ۸۷۳۱۷

تلفن: ۵۱۱۲۷۲۷ - دو رخط: ۵۱۱۲۷۷۷

<http://www.kashanu.ac.ir>

تقدیم:

هر چیز را بهانه‌ایست و بهانه‌ی این مجموعه، حضور لطیف
استاد بزرگوار جناب آقای دکتر عبدالله موحدی محب است
که نکته نگاه ژرف و فهیم ایشان همانند بارش باران بود بر
کویر دلم و گل‌واژه‌های این دفتر حاصل رویش جوانه‌های بعد
از باران آن نگاه است.

تقدیر و تشکر

سپاس بی‌کران پروردگار یکتا را که هستی‌مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان شد و به همنشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه‌چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت.

به مصداق «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق»، بسی شایسته است از استاد بزرگوار و فرهیخته جناب آقای دکتر عبدالله موحدی محب که با کرامتی چون خورشید، سرزمین دل را روشنایی بخشیدند و گلشن سرای علم و دانش را با راهنمایی‌های کارساز و سازنده بارور ساختند، تقدیر و تشکر نمایم.

همچنین از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر حمیدرضا فهیمی تبار که به عنوان مشاور با راهنمایی‌های خود مرا مورد لطف قرار داده‌اند، کمال تشکر را دارم.

از جناب آقای دکتر علی فراهتی به عنوان استاد داور داخل گروه و آقای دکتر عباس اقبالی به عنوان استاد خارج از گروه که این پایان نامه را مورد مطالعه قرار داده و در جلسه دفاعیه شرکت نموده‌اند، کمال تشکر را دارم.

از جناب آقای دکتر علی اکبر عباسیان که به عنوان نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه قبول زحمت نموده‌اند، سپاسگزاری می‌نمایم.

در پایان از دوست بزرگوارم جناب آقای دکتر محمود صادقی و نیز از برادر عزیزم سیدمهدی میرکاظمی که مرا در تهیه و تدوین این پایان نامه بسیار یاری نمودند، کمال سپاسگزاری را دارم.

چکیده

نهج البلاغه به عنوان گزیده‌ای از سخنان امیرالمؤمنین علیه السلام، از همان نخستین روز پدیدارشدن، تأثیری شگرف بر فرهنگ و ادب فارسی و عربی گذاشته است. بسیاری از شاعران و بزرگان ادب پارسی مانند رودکی، کسایی مروزی، فردوسی و ... حتی پیش از تألیف نهج البلاغه (سال ۴۰۰ ه. ق.) از سخنان امیرالمؤمنین علیه السلام که در محیط‌های فرهنگی جهان اسلام شایع بوده متأثر بوده‌اند.

این کتاب با حفظ و ضبط و آموزش و اقتباس در میان مسلمانان راه جاودانگی را پیمود و تمام نام‌آوران عرصه‌های ادبیات عربی و فارسی را از حکمت‌های بی بدیلش سیراب کرده تا آنجا که آثار شیخ بزرگوار سعدی شیرازی، شاعر نامدار و برتر پارسی‌زبان قرن هفتم، در این عرصه همواره مزین به کلام مولاست و این ویژگی در شعر او کاملاً آشکار و برجسته است.

این سخن‌سرای بزرگ در ایام جوانی، با مشاهده اوضاع آشفته زمان خود آهنگ سفر می‌کند و بیش از سی سال در بلاد گوناگون سرمایه‌ای پر بار از آزمون‌های روزگار برای خود فراهم می‌آورد و با تحصیل در مدرسه نظامیه بغداد، به عنوان شهری که یکی از مهم‌ترین مراکز فرهنگ شیعی قلمداد می‌شد، تحت تعلیمات استادان بزرگ آن مدرسه با بهره‌گیری از فرهنگ و معارف علوی، اندوخته خود را با طرزی زیبا و دلپسند در آثار خود بیان می‌نماید.

همچنین زمانی که سعدی در نظامیه بغداد تحصیل می‌کرده است، کتاب متنّبی یکی از موادّ درسی آن دانشگاه قلمداد می‌شده است. متنّبی در سال ۳۰۳ (ه. ق.) در کوفه به دنیا آمده و افراد خانواده وی در آن شهر همسایگانی از علویان داشتند و او در میان فرزندان آنان رشد کرده، با فرهنگ علوی پرورش یافته بود. بنابراین سعدی نیز از متنّبی که با فرهنگ علوی پرورش یافته تأثیر زیادی گرفته است.

سعدی را به واسطه نفوذ کلامش در اذهان و تأثیری که در زمینه‌های فکری و اخلاقی و رفتار مردمان داشته، می‌توان متنّفذترین مرّبی و معلّم اخلاق عملی در سرزمین ایران در دوره اسلامی و بلکه در جهان به شمار آورد.

اثرپذیری عمیق سعدی از فرهنگ و معارف علوی رنگ و معنای خاصی به آثار او داده است. بوستان سعدی یکی از کامل‌ترین منظومه‌های اخلاقی و مشهور زبان فارسی است. این مثنوی سرشار از امثال و حکم و پند و اندرزهای عملی در راستی و درستی، تواضع و فروتنی، قناعت و خویش‌داری، سخاوت و عدالت و توجه به فضایل پسندیده اخلاقی است. در این اثر جاودانه موارد فراوانی را می‌توان یافت که به طور مستقیم و غیرمستقیم از آموزه‌های علوی رنگ و اثر پذیرفته است.

موارد متعدّد و گوناگونی از این اثرپذیری را در این پژوهش، در بخش‌هایی با عنوان توحیدیات، اخلاقیات و متفرّقات نام‌گذاری کرده و گردآوری نموده‌ایم.

کلمات کلیدی :

نهج‌البلاغه، امیرالمؤمنین علیه السلام، سعدی، متنبی، فضایل اخلاقی.

فهرست مطالب:

فهرست مطالب:	أ
مقدمه	۱
۱. تبیین موضوع:	۱
۲. زمینه، سابقه و تاریخچه موضوع تحقیق:	۱
۳. سؤال و فرضیه:	۲
۴. اهداف تحقیق:	۲
۵. اهمیت و ارزش تحقیق با تأکید بر کاربرد نتایج آن:	۲
۶. روش انجام تحقیق:	۲
فصل اول: کلیات	۴
مقدمه	۴
۱-۱. چیستی نهج البلاغه در ذات خود	۴
۱-۱-۱. هویت ذاتی:	۴
۱-۱-۲. هویت انتسابی:	۵
۲-۱. مروری بر تاریخ نهج البلاغه	۶
۱-۲-۱. زمینه پیدایش	۶
۱-۲-۱-۱. پیدایش محتوی	۶
۲-۱-۲-۱. ساختار تألیفی	۷
۲-۲-۱. نفوذ نهج البلاغه در مراکز علمی	۸
۲-۲-۱-۱. تدریس نهج البلاغه	۸
۲-۲-۲-۱. کهن‌ترین نسخه‌ها	۸
۲-۲-۳-۱. کهن‌ترین ترجمه‌ها	۱۰

- ۱-۲-۲-۴. کهن‌ترین شروح..... ۱۵
- ۳-۱. تأثیر نهج البلاغه بر ادب عربی و فارسی ۱۹
- ۱-۳-۱. تأثیر نهج البلاغه بر ادب عربی ۱۹
- ۲-۳-۱. زمینه و پیشینه اثرپذیری شاعران پارسی از قرآن و احادیث ۲۲
- ۳-۳-۱. زمینه و پیشینه اثرپذیری شعر فارسی از کلام امام علی علیه السلام ۲۴
- ۴-۱. سعدی و شاعران پیش از خود ۲۵
- فصل دوم: سعدی و متنبی ۳۰**
- ۱-۲. ۱-۱-۱. سعدی ۳۰
- ۱-۲-۱-۱. نام و نسب و تخلص سعدی ۳۰
- ۲-۱-۲. ولادت و وفات سعدی ۳۲
- ۳-۱-۲. کودکی و نوجوانی سعدی ۳۳
- ۴-۱-۲. بغداد در روزگار سعدی ۳۴
- ۲-۱-۴-۱. مدارس نظامیه ۳۶
- الف. تأسیس: ۳۶
- ب. برتری نظامیه بغداد بر سایر نظامیه‌ها: ۳۷
- ج. تحصیلات سعدی در نظامیه بغداد: ۳۸
- ۲-۱-۵. سفرهای سعدی ۴۰
- ۲-۱-۶. بازگشت سعدی به شیراز ۴۱
- ۲-۱-۷. عقیده مذهبی سعدی ۴۲
- ۲-۱-۸. آثار سعدی ۴۴
- ۲-۲. ابوالطیب المتنبی ۴۶
- ۲-۲-۱. زندگی ۴۶
- ۲-۲-۲. دیوان متنبی در ایران تا اواسط قرن هشتم ۴۷

- ۴۹ ..... تأثیر مضامین متنبی در ادبیات فارسی ۳-۲-۲
- ۵۰ ..... آثار متنبی ۴-۲-۲
- ۵۱ ..... شخصیت متنبی در شعرش ۵-۲-۲
- ۵۳ ..... متنبی و سخنان امیرالمؤمنین علیه السلام ۶-۲-۲
- ۵۵ ..... رابطه سعدی و متنبی ۳-۲-۲
- ۵۵ ..... تأثیر سعدی از متنبی ۱-۳-۲
- ۵۷ ..... مضامین متنبی در آثار سعدی ۲-۳-۲
- ۵۹ ..... مقایسه افکار سعدی و متنبی و دآوری میان دو شاعر پارسی و تازی ۴-۲-۲
- ۶۵ ..... نتیجه ۵-۲-۲
- ۷۰ ..... فصل سوم: اصول ارزش‌های اخلاقی ۳-۲-۲**
- ۷۰ ..... ۱-۳-۱. افلاق اسلامی ۳-۲-۲
- ۷۰ ..... ۲-۳-۱. علم افلاق ۳-۲-۲
- ۷۱ ..... ۱-۲-۳-۱. ثمره علم اخلاق ۳-۲-۲
- ۷۱ ..... ۲-۲-۳-۲. فضایل و رذایل اخلاقی ۳-۲-۲
- ۷۲ ..... ۱-۲-۲-۳-۱. در بیان عدالت و ظلم ۳-۲-۲
- ۷۲ ..... الف. عدالت ۳-۲-۲
- ۷۲ ..... ب. ظلم ۳-۲-۲
- ۷۳ ..... ۲-۲-۲-۳-۲. در بیان نکوهش دنیا ۳-۲-۲
- ۷۳ ..... الف. حقیقت دنیا ۳-۲-۲
- ۷۴ ..... ب. صفت دنیا ۳-۲-۲
- ۷۴ ..... ج. زهد ۳-۲-۲
- ۷۵ ..... ۳-۲-۲-۳-۳. احسان و نیکی ۳-۲-۲
- ۷۵ ..... الف. سود رساندن به مردم و برآوردن حاجات آنها ۳-۲-۲

- ب. شاد ساختن مؤمن ۷۵
- ج. ترک کمک به مسلمانان و نکوهش آن ۷۶
- ۴-۲-۲-۳. در بیان آفت‌های زبان ۷۶
- الف. تکلم بما لایعنی و فضول ۷۶
- ب. خوض در باطل ۷۷
- ج. مرء و جدال و مخاصمه ۷۷
- د. سخریت و استهزاء ۷۷
- ه. مزاح و بذله‌گویی ۷۸
- و. آشکار کردن راز ۷۸
- ز. غیبت کردن ۷۹
- ح. دروغ ۷۹
- ط. سخن‌چینی ۸۰
- ی. عیب‌جویی و لغزشیابی ۸۰
- ۵-۲-۲-۳. در بیان ریاضت نفس ۸۱
- الف. حسن خلق و کج خلقی ۸۱
- ب. غلظت و درشتی در گفتار و کردار ۸۲
- ۶-۲-۲-۳. در بیان آفت شهوت شکم و فضیلت گرسنگی ۸۲
- ۷-۲-۲-۳. در بیان نکوهش دوستی مال و بخل ۸۳
- الف. در بیان نکوهش حرص و طمع و ستایش قناعت ۸۴
- ب. در بیان نکوهش بخل و ستایش سخاوت ۸۴
- ج. در بیان نکوهش توانگری و ستایش درویشی ۸۵
- ۸-۲-۲-۳. در بیان آفت خشم و کینه و حسد ۸۵
- الف. در نکوهش خشم و ستایش حلم ۸۵

- ب. نکوهش حسد و کینه ۸۶
- ۳-۲-۹. در بیان نکوهش کبر و عجب ۸۶
- الف. نکوهش تکبر و عجب ۸۶
- ب. در بیان ستایش تواضع ۸۷
- ۳-۲-۱۰. در بیان فضیلت صبر و شکر ۸۷
- الف. صبر ۸۷
- ب. شکر ۸۸
- ۳-۲-۱۱. در بیان رضا و تسلیم ۸۹
- ۳-۲-۱۲. در بیان توبه ۸۹
- الف. در حقیقت توبه ۸۹
- ب. وجوب توبه و فضیلت آن ۹۰
- ۳-۳. سعدی شاعر و معلّم افلاق ۹۰
- ۳-۴. جهان مطلوب سعدی در بوستان سعدی ۹۳
- فصل چهارم: شاهدها و موردها ۱۰۰**
- ۴-۱. تومیدیات ۱۰۰
- ۴-۱-۱. خداوند جان آفرین ۱۰۰
- ۴-۱-۲. برتری خدا از علم و فهم و وهم انسان ۱۰۰
- ۴-۱-۳. ضد نداشتن: ۱۰۱
- ۴-۱-۴. فرمانبری همه موجودات از خداوند: ۱۰۲
- ۴-۱-۵. فرمانبری پادشاهان و بزرگان از خداوند: ۱۰۲
- ۴-۱-۶. غفّاریت ۱۰۳
- ۴-۱-۷. رازدانی ۱۰۳
- ۴-۱-۸. آفرینش کوه ها ۱۰۴

- ۹-۱-۴. هیچ کس از او بی نیاز نیست. ۱۰۴.....
- ۱۰-۱-۴. آفرینش از عدم..... ۱۰۵.....
- ۱۴-۲. اخلاقیات..... ۱۰۵.....
- ۱-۲-۴. اخلاق رهبری..... ۱۰۵.....
- ۱-۱-۲-۴. نواخت رعیت..... ۱۰۵.....
- ۱-۱-۱-۲-۴. مهربانی با رعیت..... ۱۰۵.....
- ۲-۱-۱-۲-۴. رعیت پایه و اساس حکومت..... ۱۰۶.....
- ۳-۱-۱-۲-۴. مراعات رعیت..... ۱۰۶.....
- ۴-۱-۱-۲-۴. اصلاح رعیت..... ۱۰۷.....
- ۵-۱-۱-۲-۴. حقوق رعیت..... ۱۰۷.....
- ۶-۱-۱-۲-۴. رسیدگی به امور رعیت..... ۱۰۸.....
- ۲-۱-۲-۴. نواخت دبیران..... ۱۰۹.....
- ۳-۱-۲-۴. سعه صدر از لوازم رهبری..... ۱۰۹.....
- ۴-۱-۲-۴. نواخت لشکریان..... ۱۱۰.....
- ۵-۱-۲-۴. تقوا مهم‌ترین ملاک کارگزاران حکومتی..... ۱۱۲.....
- ۶-۱-۲-۴. نواخت بازارگانان..... ۱۱۲.....
- ۷-۱-۲-۴. هوشیاری در انتخاب کارگزاران..... ۱۱۳.....
- ۸-۱-۲-۴. درشتی و نرمی در رفتار..... ۱۱۳.....
- ۹-۱-۲-۴. ناظران حکومتی..... ۱۱۴.....
- ۱۰-۱-۲-۴. پذیرش عذر گنهکار..... ۱۱۵.....
- ۱۱-۱-۲-۴. اجتناب از خشم..... ۱۱۶.....
- ۱۲-۱-۲-۴. پرهیز از شتابزدگی..... ۱۱۶.....
- ۱۳-۱-۲-۴. پرهیز از خون ریزی..... ۱۱۷.....

- ۱۱۸..... ۱۴-۱-۲-۴ اخلاق انسانی در جنگ
- ۱۱۸..... ۱۵-۱-۲-۴ مدارا با دشمن
- ۱۱۹..... ۱۶-۱-۲-۴ کوچک نشمردن دشمن
- ۱۱۹..... ۱۷-۱-۲-۴ ساده زیستی و مقدم داشتن دیگران بر خود
- ۱۲۱..... ۱۸-۱-۲-۴ تقسیم عادلانه بیت‌المال
- ۱۲۲..... ۱۹-۱-۲-۴ صلح و آشتی
- ۱۲۲..... ۲۰-۱-۲-۴ پرهیز از ستم و ستمگری
- ۱۲۳..... ۲۱-۱-۲-۴ آه مظلوم
- ۱۲۵..... ۲۲-۱-۲-۴ برخورد با سرباز فراری
- ۱۲۶..... ۲۳-۱-۲-۴ بخشش دشمن
- ۱۲۷..... ۲۴-۱-۲-۴ طلب پیروزی با ستم بر مردم؟!
- ۱۲۷..... ۲۵-۱-۲-۴ رازداری در جنگ
- ۱۲۸..... ۲۶-۱-۲-۴ تدبیر پیر به از نیروی جوان
- ۱۲۹..... ۲-۲-۴ اخلاق فردی و اجتماعی
- ۱۲۹..... ۱-۲-۲-۴ در بیان نکوهش دنیا
- ۱۲۹..... ۱-۱-۲-۲-۴ دنیا به کسی نمی‌پاید
- ۱۳۰..... ۲-۱-۲-۲-۴ دنیا عروس هزار داماد است
- ۱۳۰..... ۳-۱-۲-۲-۴ دنیای زودگذر
- ۱۳۱..... ۴-۱-۲-۲-۴ دین به دنیا فروشان
- ۱۳۲..... ۵-۱-۲-۲-۴ سستی در دین و چستی در دنیا
- ۱۳۲..... ۲-۲-۲-۴ احسان و نیکی
- ۱۳۲..... ۱-۲-۲-۲-۴ احسان توشه معاد
- ۱۳۳..... ۲-۲-۲-۲-۴ سود رساندن به مردم

- ۱۳۴ ..... نوازش یتیم. ۳-۲-۲-۲-۴
- ۱۳۴ ..... احسان با بدان. ۴-۲-۲-۲-۴
- ۱۳۵ ..... احسان به ناهل. ۵-۲-۲-۲-۴
- ۱۳۶ ..... بدی را بدی سزاوار است. ۶-۲-۲-۲-۴
- ۱۳۷ ..... احسان زبان بدگور را می‌بندد. ۷-۲-۲-۲-۴
- ۱۳۸ ..... دولت سفلیگان. ۸-۲-۲-۲-۴
- ۱۳۹ ..... رفتار با فرومایگان. ۹-۲-۲-۲-۴
- ۱۳۹ ..... نتیجه احسان. ۱۰-۲-۲-۲-۴
- ۱۴۱ ..... چنان زی که ذکر ت به تحسین کنند. ۱۱-۲-۲-۲-۴
- ۱۴۱ ..... مسلمان واقعی. ۱۲-۲-۲-۲-۴
- ۱۴۱ ..... نیکی را بدی پاسخ نیست. ۱۳-۲-۲-۲-۴
- ۱۴۲ ..... پرهیز از اعتماد به انسان‌های پست. ۱۴-۲-۲-۲-۴
- ۱۴۲ ..... پرهیز از آزار. ۱۵-۲-۲-۲-۴
- ۱۴۳ ..... سخن و سکوت. ۳-۲-۲-۲-۴
- ۱۴۳ ..... اول اندیشه، سپس گفتار. ۱-۳-۲-۲-۴
- ۱۴۳ ..... کم گوی و گزیده گوی. ۲-۳-۲-۲-۴
- ۱۴۵ ..... سکوت و سلامت. ۳-۳-۲-۲-۴
- ۱۴۶ ..... آدمی مخفی است زیر زبان. ۴-۳-۲-۲-۴
- ۱۴۶ ..... سکوت و وقار. ۵-۳-۲-۲-۴
- ۱۴۷ ..... سخن باید با دلیل همراه باشد. ۶-۳-۲-۲-۴
- ۱۴۷ ..... سخن تا نگوئی برو دست هست. ۷-۳-۲-۲-۴
- ۱۴۷ ..... رازداری. ۸-۳-۲-۲-۴

- ۱۴۹.....عیب جویی و لغزشیابی. ۱۰-۳-۲-۲-۴
- ۱۵۰.....چشم پوشی. ۱۱-۳-۲-۲-۴
- ۱۵۰.....دوست آن باشد که گوید عیب من. ۱۲-۳-۲-۲-۴
- ۱۵۱.....ارزش تذکر دادن اشتباهات. ۱۳-۳-۲-۲-۴
- ۱۵۱.....نکوهش تملق. ۱۴-۳-۲-۲-۴
- ۱۵۲.....صدق. ۱۶-۳-۲-۲-۴
- ۱۵۳.....در بیان ریاضت نفس. ۴-۲-۲-۲-۴
- ۱۵۳.....حسن خلق. ۱-۴-۲-۲-۴
- ۱۵۴.....کج خلقی. ۲-۴-۲-۲-۴
- ۱۵۴.....مدارا با مردم. ۳-۴-۲-۲-۴
- ۱۵۵.....پرهیز از پرخوری و شکم‌بارگی. ۵-۲-۲-۲-۴
- ۱۵۶.....در نکوهش مال دوستی و طمع و ستایش قناعت. ۶-۲-۲-۲-۴
- ۱۵۶.....در نکوهش بخل. ۱-۶-۲-۲-۴
- ۱۵۶.....در نکوهش حرص و طمع. ۲-۶-۲-۲-۴
- ۱۵۸.....در ستایش قناعت. ۳-۶-۲-۲-۴
- ۱۵۹.....در نکوهش توانگری و ستایش درویشی. ۴-۶-۲-۲-۴
- ۱۵۹.....در بیان نکوهش حسد و کینه. ۷-۲-۲-۲-۴
- ۱۵۹.....در نکوهش حسد. ۱-۷-۲-۲-۴
- ۱۶۰.....در نکوهش کینه. ۲-۷-۲-۲-۴
- ۱۶۰.....در بیان نکوهش تکبر و ستایش تواضع. ۸-۲-۲-۲-۴
- ۱۶۰.....در نکوهش تکبر و عجب. ۱-۸-۲-۲-۴
- ۱۶۱.....در ستایش تواضع. ۲-۸-۲-۲-۴
- ۱۶۴.....صبر و شکر. ۹-۲-۲-۲-۴

- ۱۶۴..... ۱-۹-۲-۲-۴ در ستایش صبر
- ۱۶۵..... ۲-۹-۲-۲-۴ در ستایش شکر
- ۱۶۶..... ۱۰-۲-۲-۲-۴ تسلیم و رضا
- ۱۶۷..... ۱۱-۲-۲-۲-۴ توبه
- ۱۶۷..... ۱-۱۱-۲-۲-۴ پیش از عقوبت در عفو کوب
- ۱۶۸..... ۲-۱۱-۲-۲-۴ توبه و استغفار
- ۱۶۹..... ۱۲-۲-۲-۲-۴ در نکوهش هواپرستی
- ۱۶۹..... ۱-۱۲-۲-۲-۴ ترک شهوت و هواپرستی
- ۱۷۰..... ۲-۱۲-۲-۲-۴ نفس نزدیک‌ترین دشمن انسان
- ۱۷۰..... ۳-۱۲-۲-۲-۴ هواپرستی کوری می‌آورد
- ۱۷۱..... ۱۳-۲-۲-۲-۴ دوست و دوستی
- ۱۷۱..... ۱-۱۳-۲-۲-۴ دوستِ دوست
- ۱۷۲..... ۲-۱۳-۲-۲-۴ حقوق دوست
- ۱۷۲..... ۳-۱۳-۲-۲-۴ احتیاط در دوستی
- ۱۷۳..... ۱۴-۲-۲-۲-۴ در ستایش اخلاص و نکوهش ریا
- ۱۷۴..... ۱۵-۲-۲-۲-۴ هماهنگی ظاهر و باطن
- ۱۷۴..... ۱۶-۲-۲-۲-۴ هرکس آنچه کاشته می‌درود
- ۱۷۵..... ۱۷-۲-۲-۲-۴ ره راست رو تا به منزل رسی
- ۱۷۵..... ۱۸-۲-۲-۲-۴ ارزش پشیمانی از گناه
- ۱۷۶..... ۱۹-۲-۲-۲-۴ روزه واقعی
- ۱۷۶..... ۲۰-۲-۲-۲-۴ ستمگر دشمن خویش است
- ۱۷۷..... ۲۱-۲-۲-۲-۴ اغتنام فرصت
- ۱۷۸..... ۲۲-۲-۲-۲-۴ بیداری از خواب غفلت

- ۱۷۸..... ۲۳-۲-۲-۴. پرهیز از اهل نفاق.....
- ۱۷۹..... ۱۳-۱۴. متفرقات**
- ۱۷۹..... ۱-۳-۴. توفیق الهی.....
- ۱۸۰..... ۲-۳-۴. تقدیر.....
- ۱۸۰..... ۱-۲-۳-۴. تقدیر با تدبیر سودمند نیست.....
- ۱۸۱..... ۲-۲-۳-۴. تقدیر الهی غالب بر همه چیز.....
- ۱۸۲..... ۳-۳-۳-۴. کس را سپر تیر قضا نیست.....
- ۱۸۳..... ۴-۲-۲-۴. تقدیر و شانس.....
- ۱۸۴..... ۳-۳-۴. عاقبت خیر.....
- ۱۸۴..... ۴-۳-۴. دعا سپر تیر بلا.....
- ۱۸۵..... ۵-۳-۴. سعی و تلاش.....
- ۱۸۵..... ۶-۳-۴. همت بلند.....
- ۱۸۶..... ۷-۳-۴. زاد راه.....
- ۱۸۷..... ۸-۳-۴. سبکباری.....
- ۱۸۷..... ۹-۳-۴. اطاعت خداوند.....
- ۱۸۷..... ۱۰-۳-۴. شناخت عظمت پروردگار.....
- ۱۸۸..... ۱۱-۳-۴. خواب و ناامیدی.....
- ۱۸۹..... ۱۲-۳-۴. ولی خدا در میان بندگان مخفی.....
- ۱۹۰..... نتیجه :**
- ۱۹۱..... فهرست منابع :**
- ۱۹۷..... فهرست مقالات و پایان نامه‌ها:

مقدمه

۱. تبیین موضوع:

زبان پارسی که وجوه مکتوب آن به صورت آمیزه‌ای از فرهنگ اسلامی و آداب و رسوم ملی از دوران کهن برای ما به یادگار مانده است، به دلیل درآمیختگی ایرانیان با معارف علوی سرشار از انگاره‌های مضمونی مندرج در آموزه‌های شیعی است.

بزرگان ادب پارسی که زبان کهن را با آثار خود جاودانه ساخته‌اند سخت از آن آموزه‌ها اثر پذیرفته و آن را در سروده‌های خود وارد کرده‌اند.

بی‌گمان یکی از نام‌آوران ادب فارسی شیخ بزرگوار سعدی شیرازی است. بوستان سعدی یکی از درخشان‌ترین یادگارهای شعر فارسی، نزدیک به هشت قرن همدم شب و روز ما ایرانیان بوده و هست. پژوهش حاضر درصدد جستجوی موارد تأثیر فرهنگ علوی بر این مثنوی عرفانی و اخلاقی فارسی است.

۲. زمینه، سابقه و تاریخچه موضوع تحقیق:

از چند دهه پیش بدین سو با پیشنهاد برخی از بزرگان ادب فارسی^۱ پژوهش‌های سودمندی در زمینه تجلی آموزه‌های دینی در زبان فارسی تحقق پذیرفته است. مانند: تأثیر قرآن بر شعر فارسی از حیث سجدی، تأثیر قرآن و حدیث در شعر فارسی از علی‌اصغر حلبی و چندین کتاب در مورد رابطه حافظ و قرآن، همچنین تأثیر نهج‌البلاغه و کلام امیرالمؤمنین علی علیه السلام در شعر فارسی از محسن راثی و در بارگاه آفتاب (نهج‌البلاغه در ادب پارسی) از علیرضا میرزا محمد و تجلی قرآن و حدیث در شعر فارسی از سید محمد راستگو و پایان‌نامه‌هایی با عنوان «مضامین مشترک سخنان سعدی با سخنان امام علی علیه السلام» و... با این همه تاکنون پژوهشی مستقل که تأثیر آموزه‌های علوی را بر بوستان سعدی مورد بررسی قرار داده باشد به نظر نرسیده است.

۱- ر.ک: شهیدی، سید جعفر، مقاله بهره ادبیات از سخنان امام علی علیه السلام، مجله نهج‌البلاغه، پاییز ۱۳۸۰، شماره ۱.